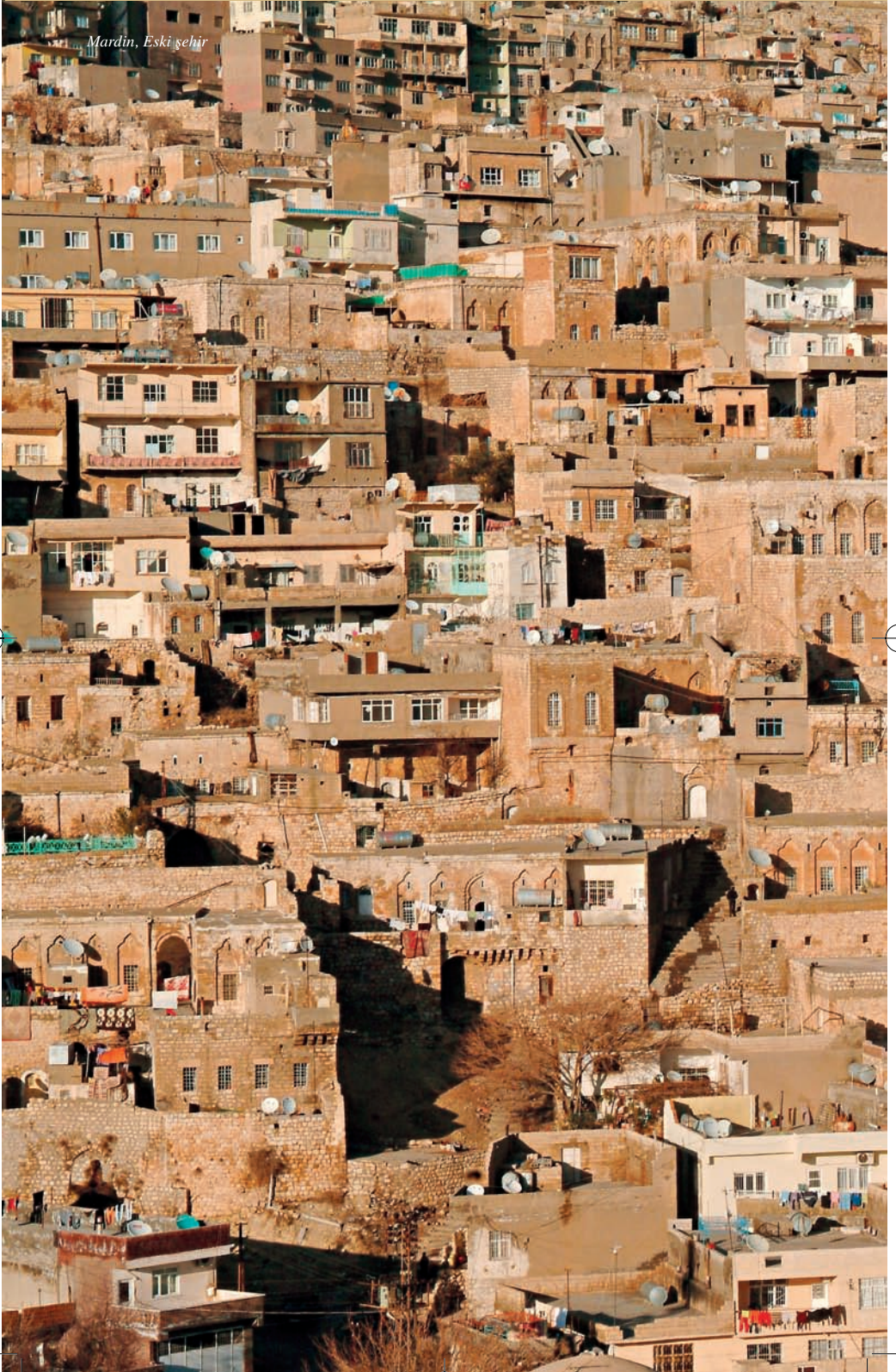
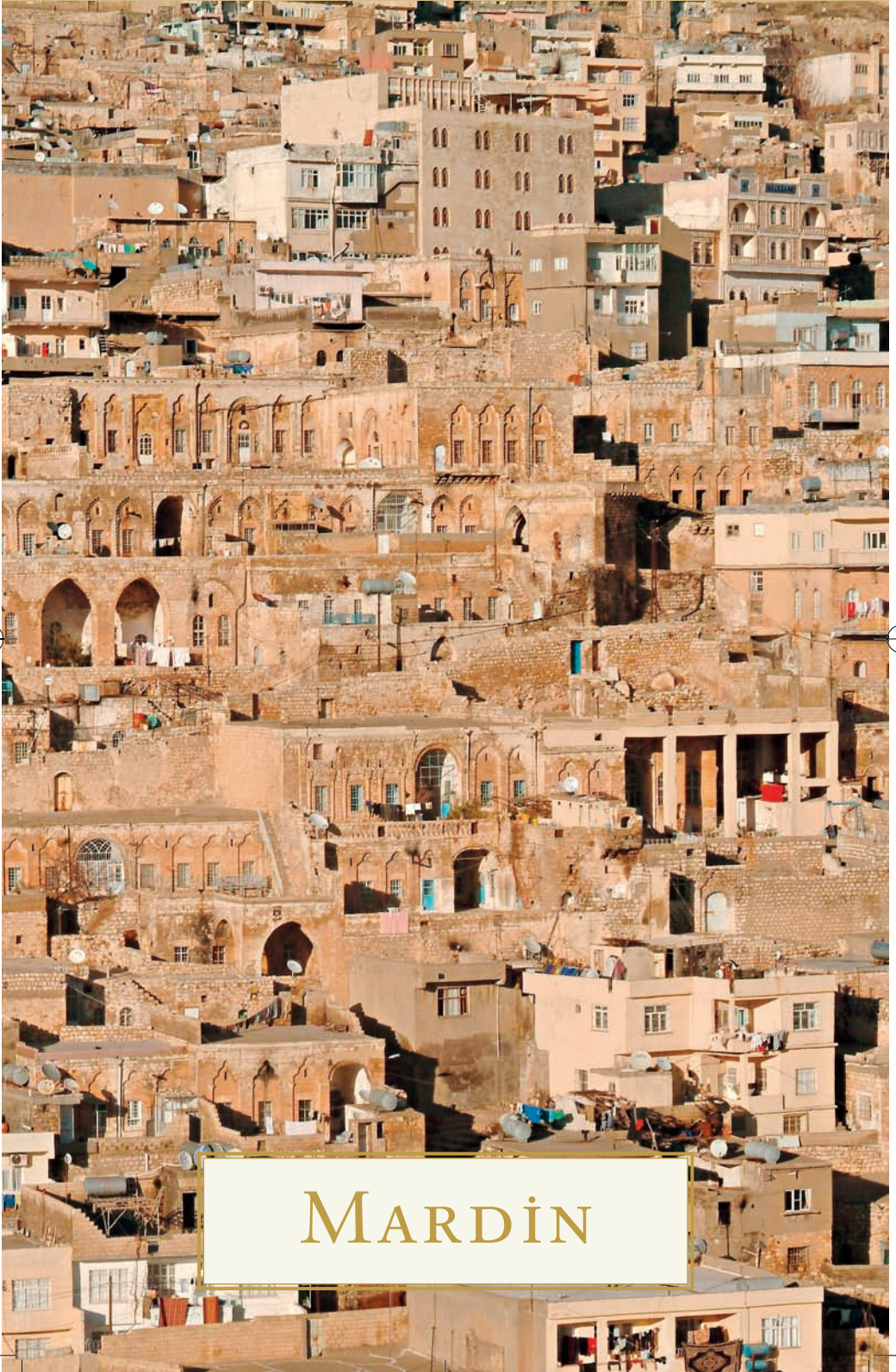

204 GÜNEYDOĞU ANADOLU REHBERİ

Mardin, Eski şehir

MARDIN

BİR BAKIŞTA MARDİN

Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle ve Fırat havzalarında yer alır. Yukarı Mezopotamya'nın en eski şehirlerinden biridir. Denizden 1083 metre yükseklikteki bir tepenin üzerine kartal yuvası benzeri kurulmuş bir şehirdir. Kentin adı pek çok kaynakta kaleler anlamına gelen "Merdin" olarak geçer. Şehrin bu isimle anılması, çevresinde birçok kalenin oluşundan ötürüdür. Mardin Mezopotamya'nın kuzey sınırını oluşturan dağlık bölgenin yamacındadır. Dağların aşınarak platoya dönüşmüş olan bölgeleri lavlarla kaplıdır. Ovaların yaygın olduğu yörenin toprak yapısı killi ve kalkerlidir. Geçmiş Subariler'e kadar uzanan Mardin M.Ö. 335 yılında Büyük İskender'in egemenliği altına girdi. Daha sonra pek çok işgal gören kent 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katıldı. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır kentlerinden birisi oldu. Mardin büyük çoğunluğu 12.-15. yüzyıllarda arasında inşa edilmiş eski eserleri ve dantel gibi işlenmiş taş evleriyle etkileyici bir açık hava müzesi niteliği taşır.

İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

Mardin'in Akdeniz iklimine benzeyen bir iklimi vardır. İlin kuzey kesiminde zaman zaman kara iklimi hakimdir; yazlar serin, kışlar da rüzgarlı ve yağışlı olur. Ova kesiminde ise yazlar çok sıcak, kışlar ılıman ve yağmurlu geçer. Mardin ve çevresinin bitki örtüsü genel olarak bozkır özelliği gösterir. Dağlar çoğunlukla çıplaktır, yüksek kesimlerinde meşe ağaç toplulukları bulunur. Vadi boylarında yöre halkı tarafından dikilmiş kavak, badem, bitüm, ceviz ve sumak ağaçları vardır.

MARDİN OVASI

Eski Mardin şehrinin yer aldığı tepeden bakıldığında güneyde ufuk çizgisine kadar uzayıp giden Mardin Ovası görülür. Uçsuz bucaksız görünümüyle denizi andıran ova, ufuk çizgisinden sonra Suriye'ye ait topraklarda devam eder. İlin orta kısmında, doğu-batı doğrultusunda Mardin Eşiği adı

verilen bir dağ kabartısı yer alır. Mardin Eşiği, Diyarbakır Havzası'nı Mezopotamya'ya bağlayan bir geçittir. Mazı Dağı, kentin kuzeybatısında bulunur. Alem Dağı, Dibek Dağı, Gümüşsuyu Tepe, Pirinç Tepe, Ziyaret Tepe ve Karınca Tepe yöredeki diğer yükseltilerdir. Mardin ilinde ayrıca Nusaybin, Cizre, Kızıltepe ve Silopi ovaları da yer alır.

AKARSULARI

Mardin'in Batman'la sınırlı da oluşturan Dicle, kentin en önemli akarsuyudur. Savur Suyu, Çağçağ Suyu, Buğur Suyu ve Habur Suyu ile Zeni, Hınıs ve Zekan dereleri bölgenin diğer akarsularıdır. Buğur Suyu üzerinde tarımsal sulama amacıyla kurulmuş bir baraj vardır.

HALKIN GEÇİM KAYNAĞI

Yöre halkının geçim kaynağı daha çok tarım ve hayvancılığa dayanır. Yaygın olarak yapılan nakliyatçılık da önemli bir gelir kaynağıdır. Hızla gelişen turizmin yanı sıra, tarım ve inşaat malzemesi sanayii Mardin ve çevresinin geçim kaynaklarını oluşturmaktadır.

HİRİSTİYANLIK VE SÜRYANİLER

Mardin Süryaniliğin önemli bir merkezidir. Süryaniler, dünyanın en eski Hristiyan topluluklarından biridir. Süryani tabirinin bölgeyi ele geçiren Kilikos'un kardeşi Suros'tan geldiği söylenir. Süryaniler İsa'dan sonra ilk yüzyıllarda Doğu Hristiyanlığının önderliğini ellerinde bulundurdular. Bugün Mardin'in kiliselerinde Hz. İsa'nın konuştuğu Arami dilinde ibadet yapılmaktadır.

Deyr-ül Zafaran Manastırı

SOSYAL YAPI

Mardin'in çeşitli dönemlere ait sosyal ve kültürel birikimi günümüze kadar gelebilmiştir. Bu özelliği Mardin'e önemli bir zenginlik katmaktadır. Yörede yaygın olarak Türkçe, Kürtçe ve Arapça konuşulur. Ayrıca Süryanice ve Ermenice konuşan belirli bir kesim de vardır. Yöre, yerleşik halk inançları açısından da çeşitlilik gösterir. Hristiyanlık (Ermeniler ve Süryaniler), Yahudilik, Yezidilik ve Müslümanlık kentin inanç dokusunu yansıtır.

EVLERİ VE SOKAKLARI

Mardin evleri, arazi eğimi göz önüne alınarak yapılmıştır. Bir konutun damı, üsttekinin avlusudur. Evler taş işçiliğiyle biblo gibi süslenmiştir. Mardin sokakları birbirine yer yer binaların altından da geçen "abbara" adlı geçitlerle bağlıdır. Abbaralar şehir halkını yaz mevsiminde güneşten, kış mevsiminde de yağmurdan korumak amacıyla tasarlanmış unsurlardır.

TAŞ İŞÇİLİĞİ

Taş işçiliği Mardin'e Artuklular'dan miras kalmış bir sanattır. Mardin'deki yapıların büyük bir çoğunluğunda bu sanatın inceliklerini görmek mümkündür.

KİMLİK KARTI

İL NÜFUSU:

2000 YILINDA YAPILAN SAYIMA GÖRE 705.098 KİŞİ

ŞEHİR MERKEZİ NÜFUSU: 65.072

DENİZ SEVİYESİNDEN YÜKSEKLİĞİ: 1.083 METRE

YÜZÖLÇÜMÜ: 8806 KİLOMETREKARE

İLÇE VE KÖY SAYISI: 9 İLÇE, 567 KÖY

KOMŞU İLLER:

BATIDA ŞANLIURFA, KUZUYDE DİYARBAKIR VE BATMAN, KUZEYDOĞUDA SİRT, DOĞUDA ŞIRNAK, GÜNEYDE SÜRİYE

Mor Mihael Manastırı

MARDİN EVLERİ

Mardin'in merkezi, topoğrafya nedeniyle doğu-batı doğrultusunda gelişmiştir; şehrin kurulduğu tepenin kuzeyi ile güneyi arasındaki kot farkı 50-150 metredir. Sanki tasarlanmış büyük bir merdiven gibi algılanan bu dokuda, evler birbirinin cephesini kapatmayacak biçimde yapılmıştır. Genellikle iki, üç kat, bazen dört katı olan bu yapılar araziyle kucaklaşan bir görünüm yaratırlar. Geleneksel Mardin evlerinin cepheleri sadece güneye, Mardin Ovası'na bakar. Bu nedenle, manzaraya hakim olan güney cephelerinin dışındaki doğu, batı ve kuzey cephelerinin dikkate değer özellikleri yoktur. Evlerde yazlık ya da kışlık diye adlandırılan bölümler mevcut değildir. Ancak evlerin güneye doğru uzanan kollarında yer alan "manzara" adlı yaşam alanlarının yaz mevsimlerinde, arkada kalan korunaklı kısımların da kış mevsimlerinde kullanılmış olduğu düşünülür. Ayrıca yaz aylarında terasta "taht" adlı karyolalar kurulur; bunlar kışın sökülürler.

EVLERİN KOTLARI

Evin avlulu giriş katı, parselin güneyinde alt kot düzleminde, son katı ise parselin kuzeyinde üst kot düzleminde. Bu iki kat arasında kaç adet kat sığabileceği tamamen arazi eğimine bağlıdır. Her kattan sokakla doğrudan ilişki kurmak mümkündür.

ARA KATLAR

Evlerle normal katların yanı sıra, gereksinim duyulduğunda ara katlar da yapılmıştır. Ara katlar, bazen kiler şeklinde, bazen de ambarlarda bir asma kat olarak inşa edilmişlerdir.

NİŞLER

Mardin evlerinin yaşam bölümlerindeki duvarlarda çeşitli kullanımlar için nişler yapılmıştır.

EYVAN, REVAK

Eyvan, yarı açık bir mekândır. Üç tarafı ve üstü kapalı, önü açık olan eyvanlar yazları yaşamın geçtiği bölümdür. Vartıklı ailelerin konaklarında bulunan yüksek kemerli eyvanlar, çeşmeden sürekli akan su ile önündeki havuzun meydana getirdiği hava akımı sayesinde en bunaltıcı sıcakta bile çevresindekilere serinlik verebilen mekânlardır. Revak da, yarı açık mekândır. Mardin evlerinde, üç tarafı ve üstü kapalı, önü bir veya birden fazla sütun ile iki veya daha fazla açıklığa bölünmüş revaklara oldukça sık rastlanır.

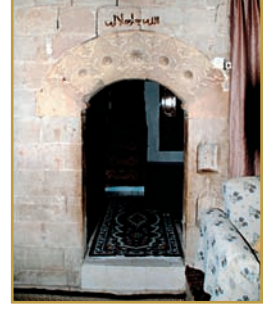
TAŞ

Geleneksel Mardin evinin asıl yapı malzemesi taştır. Taş, yapılarda 4 biçimde kullanılmıştır. Bezeme malzemesi ise sarı kalker taştır. Bezemenin daha çok yer aldığı dış cepheler bu malzeme ile biçimlenmiştir.

TERAS (HAVŞ)

Üst katlarda avlunun yerini alır. Teras ve en üst katın damı (istoh), mevsimlik yiyeceklerin hazırlandığı ve yaz geceleri yatmak için kullanılan alanlardır.

İÇ MEKÂNLAR

Asıl oturma bölümüne geçmeden önce, "sekialtı" denilen ön bölümde odaya giriş hazırlığı yapılır, pabuçlar çıkarılır. Daha sonraysa, bir basamakla terasa ya da manzaraya bakan pencereleri olan "sekiüstü" adlı asıl oturma ve yaşam bölümüne geçilir. Her iki bölümün tavanı tonoz çeşitleri ile örtülüdür.

AVLU

Hemen hemen her evin giriş katında, üzerinde bulunduğu parselde göre farklı boyutlarda yer alır.

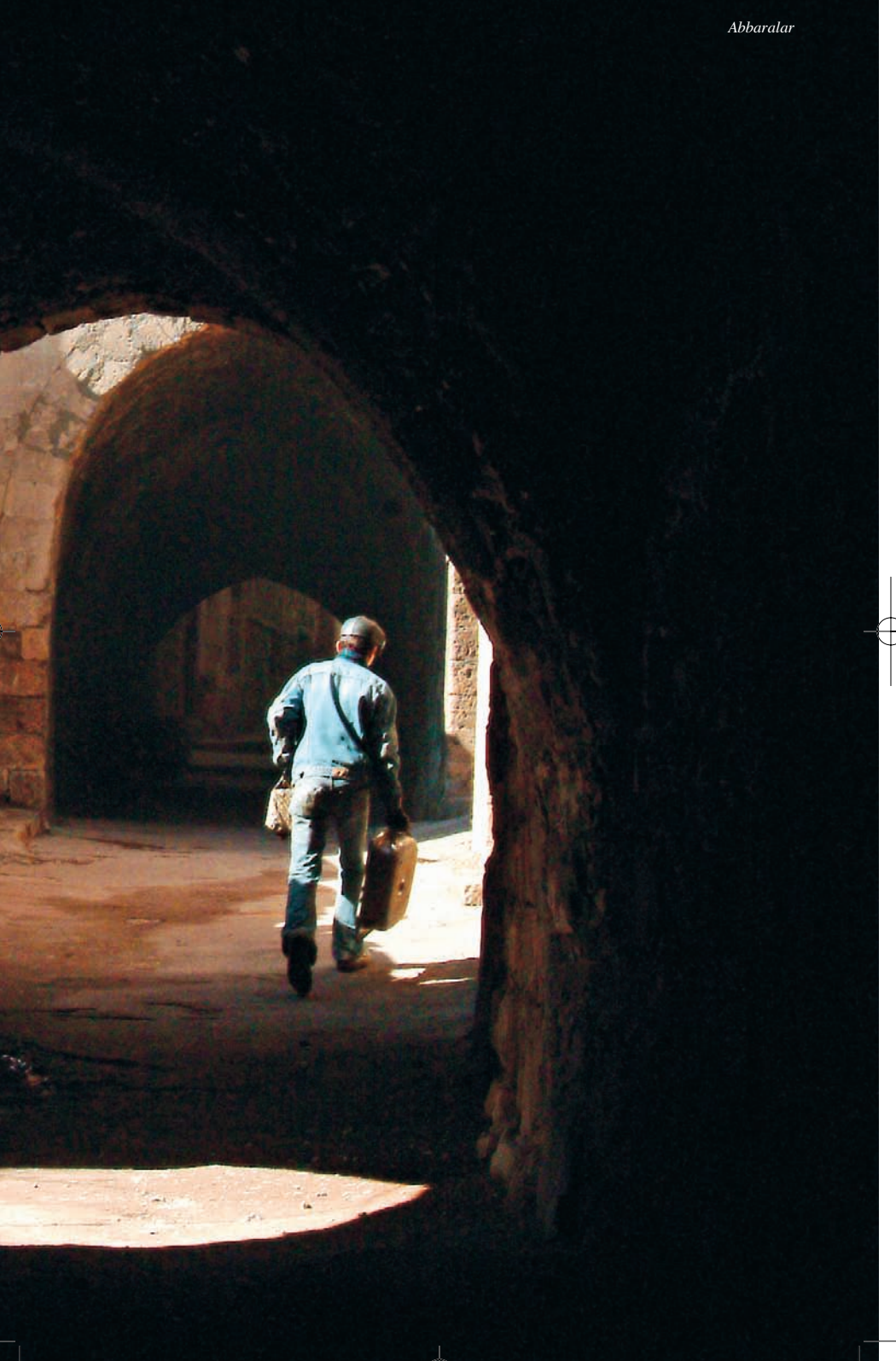

ABBARALAR

Eski şehrin dik eğimli, daracak sokaklarındaki tek vasıta katır ve eşeklerdir. Yük taşımada hamallar da çalışırlar. İki yanında bitişik düzende dizilmiş evlerin sıralandığı labirent benzeri sokaklar birbirlerine abbaralarla bağlanır. Kelime anlamı Arapçada kapalı yer ya da kasvet olan abbaralar evlerin arasından ve kimi zaman altından geçen üstü kapalı geçitlerdir. Abbaraların Mardin mimarisinde önemli bir yeri vardır.

Abbaralar

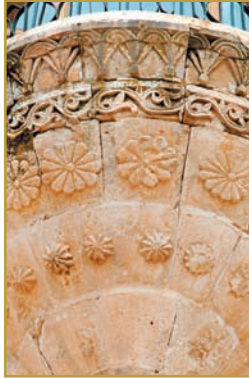
TAŞ İŞÇİLİĞİ

Mardin'de taş işçiliği Artuklu devrinden kalan tarihi bir mirastır. Yörede Midyat İşi denilen taş işçiliği son derece gelişmiştir.

KULLANILDIĞI YERLER

Kapı ve pencere çevreleri, sütunlar, kemerler, saçak altları ve kat silmeleri taş işçiliği ile bezenmiştir. Taş süslemelerde genellikle öne çıkan motifler geometrik şekiller ve bitki desenleridir. Burma, lale, üzüm salkımları ve karanfil süslemelerde tercih edilen bitki desenleridir.

KALKER

Mardin-Kızıltepe-Ömerli-Midyat bölgesinden çıkarılan kalkerler (kireç taşı) taş işçiliğinin ham maddesini oluşturur. Taşlar ocakta belirli ölçülerde kesilerek işleme hazırlanır. Bol gözenekli ve kirli beyaz renkli taşlar kaba işçilik isteyen işlerde kullanılır. Mezar taşları ve balkon korkulukları genellikle bu taşlardan yapılır. Daha yumuşak ve beyaz renkli olanları ise ince işçilik gerektiren işlerde kullanılır. Bu taşlar önce gölgede işlenir, daha sonra ışığa ve kullanım alanına çıkarılır.

MARDİN EVLERİ VE TAŞ İŞÇİLİĞİ

Geleneksel Mardin evinin asıl yapı malzemesi taştır. Taş, yapılarda 4 biçimde kullanılmıştır. Bunlardan biri taşın, kesme taş olarak örgüye girmesidir. Avluya ve terasa bakan bütün cepheler, tonoz başlangıç seviyesine kadar iç mekân duvarları kesme taş görünümündedir. Bir diğer taş çeşidi, kabaca yontularak örgüye sokulan taştır. Taş bu biçimiyle zemin kat avlu duvarı ve Mardin Ovası'na bakmayan cephelerde kullanılmıştır. Bir diğer taş çeşidi olan moloz taş, çok önemli

olmayan duvar yapımlarında, sandık duvar yapımında, iç örgüde ve tonoz ya da kubbe örgüsünde tercih edilen bir taş türüdür.

Taşın dördüncü biçimi de bezeme amacı ile iç ve dış mekânlarda kullanılan sarı kalker taştır. Bezemenin daha çok yer aldığı dış cepheler bu malzeme ile biçimlenmiştir. Dış mekâna yansıyan bütün yapı elemanlarında ve iç mekânda son dönemlerde pencere, kapı ve nişlerinde ortaya çıkan bezeme motifleri de aynı malzemedendir.

FİRDEVS KÖŞKÜ

Meydanbaşı'ndan

Nusaybin'e doğru giden yolun güneyinde,

Vali Konağı'nın yanında

Bir Artuklu sarayının günümüze kalmış tek parçasıdır. Günümüzde yerinde olmayan bir yazıtta göre, Artuklular'dan Melik Salih Şemseddin Mahmud'a aittir. Düzgün kesme taşlarla yapılmıştır. Batıya açılan eyvanları, arada iki katlı mekânları ve üst katta teras ile bahçe içinde, özellikli bir yapıdır. Selsebilli büyük eyvanın önünde geniş bir havuz vardır.

HACI FARİS ÇELEBİ EVİ

Mardin Merkez

Üzerindeki yazıtta göre, ilk katı en az 200 yıllıktır ve ailenin genişlemesiyle 1897 yılında üçüncü kat eklenmiştir. Yapıda üç farklı taş kullanılarak, avluda ve odalarda geometrik renkli bezemeli tabanlar yapılmıştır. Girişteki eyvandan odalara geçilir. Odalarda bulunan nişlere ve pencere aralarındaki boşluklara, kenarları farklı motiflerle bezeli taş oyma çerçeveli dolaplar yapılmıştır.

HACI KERMO AİLESİ EVİ

Savurkapı Mahallesi

Evin zemin katının 17. yüzyıl ortalarında yapılmış olduğu düşünülmür. Yapı zemin kat ile birlikte üç katlıdır. Çeşitli noktalarından ulaşılan ara katlar vardır. Selamlık, hizmet mekânları, yaşama birimleri, teras ve misafirhane gibi bölümleri vardır. Zemin ve birinci katta yalın biçimlenmeye sahip pencere ve kapılar, revak ya da eyvan kemerleri son iki katta çeşitli motiflerle bezlenmiştir.

ESKİ VERGİ DAİRESİ

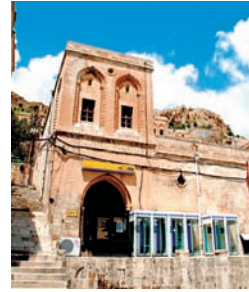
Mardin Merkez

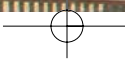
Sultan II. Abdülhamit zamanında süvari kısaltası olarak inşa edilmiştir. Daha sonra uzun süre askerlik şubesi ve vergi dairesi olarak hizmet

görmüştür. Günümüzde restore edilerek müze ve sanat galerisine dönüştürülmesi planlanmaktadır.

PTT BİNASI

Şehidiye Camii'nin karşısında 1890 yılına tarihlenmektedir. Ermeni cemaatinden Karsaslar'ın evidir. Zengin ve görkemli taş işçiliği ile dikkati çeker. Günümüzde PTT binası olarak kullanılmaktadır.

*Mardin Ovası ve ufuk
çizgisinde Suriye toprakları*

*Mor Gabriel
Manastırı'nın taş
işlemelerinden
bir ayrıntı*

MARDİN'İN TARİHİ

Mardin'in tarihöncesi dönemleriyle ilgili bilgilerin büyük bölümü Gırnavaz ve Gırharrin höyüklerinden gelir. Gırnavaz Höyüğü'nde günümüzden yaklaşık 6000 yıl önceye tarihlenen buluntular ele geçmiştir. Gırharrin'de ise Tunç Çağı'na, yani yaklaşık 5000 yıl önceye giden çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Mardin çevresinin ilk siyasi hakimi Subariler olmuştur. Daha sonra bölge M.Ö. 3000 yıllarında kurulan Hurriler'in eline geçti ve ardından uzun yıllar boyunca Akad-Sümer devleti tarafından yönetildi. M.Ö. 2230 yılında Elam Devleti'nin hakimiyeti altına giren Mardin bölgesinde süreç Babilliler, Hititler, Asurlular, Urartular, Medler, Persler, Selevkoslar, Romalılar, Emeviler, Abbasiler,

Hamdaniler, Mervaniler ve Selçuklularla devam etti. Şehir birkaç kez Selçuklu kumandanları arasında el değiştirdikten sonra 1106'da Artuk Bey'in oğullarından Necmettin tarafından yönetilmeye başlandı. Mardin ve çevresi Artukoğulları hakimiyetinde imar edilmiş, kent çok sayıda sosyal yapıya kavuşmuştur. Artukoğulları'na başkent yaptıkları kent daha sonra Moğollar, Karakoyunlular ve Akkoyunlular arasında el değiştirdi. 1508'de Mardin ve yakın çevresi Safaviler'in hakimiyeti altına girdi. Kent 1517'de Osmanlı yönetimine geçti ve bir sancak haline getirilerek Diyarbakır Beylerbeyliği'ne bağlandı. Mardin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte bir sınır ili kimliği kazanmıştır.

MARDİN MÜZESİ'NDE KISA TARİH TURU

Mardin, tarihi M.Ö. 4. bine uzanan uygarlıkların eserlerini barındıran bir müze şehirdir. Aşağıda Mardin ve çevresinde

Asurlular'dan Osmanlılar'a kadar iz bırakmış uygarlıkların eserlerinden örnekler yer almaktadır.

ASUR DÖNEMİ

Mardin ve çevresi M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Kuzey Mezopotamya merkezli Asur Devleti'nin hakimiyetine girmiştir. Bu döneme ait kalıntılar Gırmavaz Höyüğü'nden bilinmektedir.

M.Ö. 7. yüzyılda Yeni Asur Dönemi'ne ait kaideli bir kap. Kapın üstü çıplak bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Her iki eliyle göğüslerini tutan figürün başlığının üzerine kapın üst kısmı yerleştirilmiştir.

M.Ö. 7. yüzyılda, Geç Asur Dönemi'ne ait, Nabula (Nusaybin) şehrindeki bir bahçenin satış senedi.

HELLENİSTİK DÖNEM

Sikkenin ön yüzünde Büyük İskender'in resmi vardır.

Sikkenin arka yüzünde Athena sol eliyle kalkana dayanmış, oturur vaziyettedir. Elinde de Nike tutmaktadır.

Mardin ve çevresinde Büyük İskender'in Doğu Seferleri ile M.Ö. 300'lerin ikinci yarısında başlayan bu dönem, tüm bölgede yaklaşık M.Ö. 1. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. Hellenistik Krallıklar'dan Suriye-Mezopotamya ve Anadolu'nun güney kesimini elinde tutan Selevkos Krallığı bölgenin bu dönemdeki son hakimi olmuş ve sık sık Romalılar'la mücadele etmiştir. Hellenistik dönem kalıntıları büyük ölçüde yok olmuştur.

ROMA DÖNEMİ

Romalılar, M.Ö. 133 yılından itibaren Anadolu'yu ele geçirmeye başlamış ve Hellenistik kültür üzerinde yaşayan Doğu Akdeniz ülkelerini topraklarına dahil etmiştir. Bu dönemde Fırat Nehri Roma'nın doğu sınırı olmuş ve Mardin çevresi 5. ve 6. yüzyıllarda Sasaneler'le yapılan savaşlarda önem kazanmıştır. Bu dönemde baskınlara karşı savunma amacıyla Rahabdiium-Hafemtay ve Savur kaleleri yapılmıştır.

Roma Dönemi'ne ait mermer heykellede Pan ayakta flüt çalarken tasvir edilmiştir.

BİZANS DÖNEMİ

Bizans Dönemi'ne ait sikkenin ön yüzünde imparatorun resmi yer alır.

Sikkenin arka yüzünde Bizans imparatoru karısı ile birlikte ayakta gösterilmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinin ardından Doğu Roma İmparatorluğu bölgedeki hakimiyetini bir süre daha korumuştur. Bu dönemde Dermetinan Kalesi ve Deyr-ul Umur (Mor Gabriel) Manastırı yapılmış, Dara kenti kurulmuştur.

SELÇUKLU DÖNEMİ

Mervaniler'den sonra Mardin çevresi Selçuklular tarafından yönetilmiştir.

Mardin Müzesi'nde Selçuklu Dönemi'ne ait tabletlar, silindir ve damga mühürler, kült kapları, figürinler, metalden bızlar, takılar, keramikler, altın, gümüş ve bakır sikkeler ile kandiller sergilenmektedir.

Selçuk Dönemi'nin ender bulunan örneklerinden olan bu sırsız kap 13. yüzyılda üretilmiştir.

OSMANLI DÖNEMİ

Yavuz Sultan Selim'in Doğu Seferi ile Osmanlı hakimiyetine giren Mardin ve çevresi bu dönemde ticari anlamda da önem kazanmıştır. Mardin Müzesi'nde Osmanlı devri yayları, okları, çakmaklı tabancalar, tüfekler, kılıç ve yatağanlar, çini porselenler, Kütahya porselenleri, Türk yazı sanatının örneklerinin yer aldığı levhalar, tasavvuf ve tarikat eşyaları bulunmaktadır.

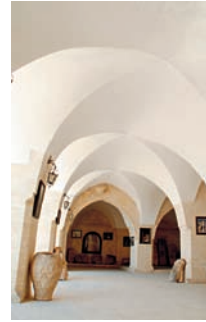
MARDİN MÜZESİ

1. Cadde, Cumhuriyet Alanı

1947 yılında hizmet vermeye başladığı Zinciriye Medresesi'nin yetersiz kalması üzerine 1995 yılında Süryani Katolik Vakfı'na ait olan binasına taşınmıştır. 2000 yılında ziyarete açılan müze binası 1895 yılında Patrik

İgnatios Behnam tarafından yapılmıştır. Üç katlı olan müzede, tarihöncesi dönemlerden Osmanlı'ya kadar Mardin ve çevresinde yaşamış kültürlerle ait buluntular sergilenmektedir. Müzenin bir de etnografya salonu vardır.

MARDİN ARTUKOĞULLARI

Selçuklu emiri Artuk Bey'in oğulları tarafından kurulan Artukoğulları Beyliği, Hısn-ı Keyfa, Mardin ve Harput olmak üzere üç kola ayrılır. İlgaziler olarak da bilinen Mardin Artukoğulları, İlgazi tarafından 1108 yılında kuruldu. Haçlılar'a karşı başarılı savaşlar yaptılar. Zamanla güçten düşen Mardin Artukoğulları sırasıyla Eyyubiler'in, Anadolu Selçuklularının ve İlhanlılar'ın buyruğu altına girdi. Akkoyunlular, Karakoyunlular ve

Timur'un saldırılarıyla bir süre daha uğraştılar. Artukoğulları Beyliği'nin en uzun ömürlüsü olan bu kol, 1408 yılında Karakoyunlular'ın Mardin'i almasıyla son buldu. Başkentleri olan Mardin ve çevresinde Artukoğulları döneminden kalma çok sayıda mimari eser vardır. Bu yapıların ortak yanı, Türkler'in daha önceden geliştirdiği teknik ve özelliklerin Anadolu'ya aktarılması ve bölgenin iklim şartlarına uygun yeni üsluplar geliştirilmesidir.

ULU CAMİ

Ulu Cami Mahallesi'nde, ana caddenin güneyindeki çarşıların içinde

Yapı bezemeleri ve planı açısından önemlidir. Ulu Cami'deki şema mihrap duvarına paralel 3 nefin ikisinin mihrap önünde bir kubbe ile kesilmesiyle elde edilmiştir. Mardin Ulu Camii, bu tipin en olgun örneği olarak nitelendirilen Kızıltepe Ulu Camii'nden bir süre önce yapılmıştır. 12. yüzyıl Artuklu mimarisinin temel özelliklerini yansıtır. Minaresi 1176 yılında Artuklu hükümdarı Kudbettin İlgazi zamanında inşa edilmiştir. Kayıtlara göre iki minareli yapıldığı anlaşılan caminin ikinci minaresi bugün yerinde yoktur. 19. yüzyılda cami büyük hasar görmüş ve sonradan yapılan restorasyonlarla özgün karakterini bir ölçüde yitirmiştir. Yine de Mardin'deki İslam mimarisinin karakteristiği haline gelen bazı unsurların ilk örneklerini bu camide görmek mümkündür. Mihrabın üzerinde altı payenin taşıdığı yivli kubbe bu unsurlardan biridir.

Ulu Cami'nin tipik dilimli kubbesi (üstte); arka planda Mardin Ovası görülüyor.

ZİNCİRİYE (SULTAN İSA) MEDRESESİ

Medrese Mahallesi'nin kuzeyinde

Kütabelerine göre yapım tarihi 1385 yıllarına rastlamaktadır. Melik Necmeddin İsa Bin Muzaffer Davud Bin El Melik Salih tarafından yaptırılmıştır. Dikdörtgen ve geniş bir alanı kaplayan yapı, iki kat üzerinde avlu, cami, türbe ve çeşitli ek mekanlardan meydana gelmiştir. Doğu ve batı uçlarındaki dilimli kubbelerle ve doğu tarafına rastlayan, yüksek taçkapısı ile dikkatli çeker. Medresede Sultan İsa Türbesi ve çok sayıda eski kitabe mevcuttur. Medrese rasathane olarak da kullanılabilmesi için yüksekte kurulmuştur. Mihrabın üzerine ışık vurunca taşa bir renk cümbüşü meydana geldiği gözlemlenir. Bu yapı içindeki Kur'an okulu bir süre müze olarak kullanılmıştır.

Medrese, Artuklu meliği Necmettin İsa tarafından yaptırıldığı için Sultan İsa Medresesi olarak da anılır. Timur ile mücadele eden Sultan İsa yenilince kendi yaptırdığı bu medresede bir süre hapsedilmiştir.

El Cezeri'nin otomatik çeşmesi

El Cezeri

1153 yılında Cizre'de doğan El Cezeri, 12. yüzyılın ikinci yarısı ile 13. yüzyılın ilk yarısında Artuklu hükümdarlarının hizmetinde Diyarbakır'da yaşadı. Artuklu sarayının baş mühendisi olarak çalıştı. Tarihte otomatik makinelerle uğraşan ilk mekanikçi olarak bilinen El Cezeri'nin eserleri, günümüz mekanik ve sibernetik bilimlerinin temel taşlarını oluşturur. Tasarladığı ve yaptığı mekanik araçların hemen hepsi su gücü ve çeşitli malzemelerden elde edilen basınçla çalışmaktaydı. 1233 yılında vefat eden El Cezeri'nin mezarı Cizre'deki Nuh Peygamber Camii avlusundadır.

HİRİSTİYANLIĞIN BÖLGEDEKİ GELİŞİMİ

Hıristiyanlık milattan sonra Anadolu topraklarında yayılmaya başlamıştır. İlk Hıristiyan topluluğu olarak kabul edilen Süryaniler de Güneydoğu Anadolu coğrafyasında Hıristiyanlığın hızla yayılmasına öncülük etmişlerdir. Hıristiyanlık Antakya, Malatya, Adıyaman, Diyarbakır, Urfa ve Mardin merkezli olarak gelişmiştir.

Yeni din, havarilerin yaptığı gezilerle tüm Anadolu'da yayılmaya başlamıştır. 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olmuştur. Roma ve daha sonra Bizans İmparatorluğu'nun kayda değer bir sınır kenti olan Mardin de Hıristiyanlığın önemli bir merkezi haline gelmiştir. İslam ve Türk akınlarından sonra Osmanlı hakimiyetine girdiği dönemde de bu önemini korumuştur.

DEYR-ÜL ZAFARAN MANASTIRI

Mardin'in 5 km doğusu, Eski Kale Köyü

Yukarı Mezopotamya'nın en tanınmış tarihi eserlerinden ve Süryani Kadim Cemaati'nin en önemli merkezlerinden biridir. 1932'ye kadar 640 yıl boyunca Süryani Ortodoks patriklerinin ikametgah yeri olmuştur. Manastırın bulunduğu alanda M.Ö. 4. yüzyılda Şemsiler'e ait Güneş Tapınağı yapılmış, daha sonra Romalılarca kale olarak kullanılmıştır. Romalılar bölgeden çekilince Aziz Şeymun bazı azizlerin kemiklerini buraya getirterek kaleyi manastıra çevirmiştir. 12.000 azizin kemiklerinin içinde bulunduğu inanıldığından "Onikibin Aziz" manastırı olarak da bilinir. Uzun tarihi boyunca Süryani Kilisesi'nin dini eğitim merkezlerinden biri olmuştur. Günümüzde Süryani Kilisesi'nin önemli dini merkezlerinden biri, Mardin Metropoliti'nin ikametgahıdır. Manastır içinde farklı dönemlere ait yapılar vardır.

Manastırda farklı zamanda inşa edilmiş yapılar yer alır.

SÜRYANİLER

Kökeni, eski Mezopotamya halklarına dayanan Süryaniler hakkındaki ilk bilgilere Hitit tabletlerinde rastlanır. Urfa dolaylarında Hıristiyanlığı kabul edenler tarafından 1. yüzyılda Antakya'da yayılmaya başlamıştır. Kilisenin ve mensuplarının kullandığı dil Hz. İsa'nın da konuştuğu Arami dilidir. Süryani kilisesi, çeşitli dönemlerde bölünmeler yaşamış ve patriklik merkezini birçok kez değiştirmek zorunda kalmıştır. Yüzyılın başında Mardin'de olan Patriklik Merkezi, 1959 yılından beri Şam'dadır ve adı Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği'dir. Günümüzde dünyada 20 milyonu aşkın Süryani kökenli insan bulunmaktadır. Bunlar Süryani Ortodokslar, Süryani Katolikler, Maruniler, Melkitler, Melkit Katolikler, Syro-Malabarlar, Nasturiler, Keldaniler ve Protestanlar'dır.

AZİZLER MEZARLIĞI

Aziz Hananyo Kilisesi'nin (Kubbeli Kilise) güneydoğu cephesinde kalan kubbeli binadır. Binanın tarihi 5. yüzyıla kadar uzanır. Dış kısımlar Patrik 4. Petrus tarafından 1884 yılında yeniden onarılmıştır. Bazı azizlerin kemikleri ile birlikte manastırda görev yapan bazı patrik ve

metropolitler de burada gömülmüştür. Burada bulunan bir vazo ve üzüm salkımlarının figürleri dikkat çekicidir. Yapının batı duvarındaki yarım daire şeklindeki nişlerin içine ise deniz kabukları figürleri işlenmiştir. Yapının giriş kapısının lentosunun üzerinde Yunuslarla çevrelenmiş bir haç işareti bulunmaktadır. Yapının bir zamanlar tıp veya ilaç ilmi ile ilgili bir konuda kullanılmış olduğu rivayet edilir.

MOR HANANYO KİLİSESİ

Bizans İmparatoru Anastasius döneminde, Süryani mimar kardeşler, Şufnay'ın oğulları Theodosius ile Theodore tarafından 493-518 yılları arasında inşa edilmiştir.

Kilisenin iç duvarları İncil'deki hikayeleri tasvir eden fresklerle süsliydi. Günümüze kalan tek fresk 793 yılında manastırda büyük bir restorasyon yaptıran Aziz Hananyo'yu tasvir eder. Sütunlar üzerindeki Süryanice yazılardan apsisin 793 yılında Mardin Metropolitii Aziz Hananyo tarafından yaptırıldığı anlaşılır. Ayin eşyalarının durduğu alan 1942 yılında Mardin ve Midyatlı Süryani taş ustaları tarafından sarı ve kesme taşlardan yapılmıştır.

Mardin'in 3 km doğusundaki Deyr-ül Zafaran Manastırı'nın dışarıdan görünümü.

ŞEMSİ TAPINAĞI

Mor Hananyo Kilisesi'nin doğu köşesinde iki kısımdan oluşmaktadır. Giriş kısmı beşik tonozlu olup yüzeyi 25 metrekaredir. İkinci kısım ise 51.5 metrekaredir ve dikkat çekici bir tavan yapısına sahiptir. Tavanı oluşturan düz ve iri taşlar geometrik yapıdadır; aralarında harç, kum veya kireç kullanılmadan birbirlerine kenetlenmiş olarak yerleştirilmiştir.

MERYEM ANA KİLİSESİ

Ana avlunun kuzeydoğusundadır. Manastırın ilk kilisesi olarak kabul edilir. Patrik 2. Cercis döneminde (1686-1708) bir kısmı onarımdan geçmiştir. 153 metrekarelik bir alana sahiptir. Apsis kısmında Bizans dönemine ait mozaikler vardır, Bizans tarzında pişmiş tuğladan yapılmıştır.

Kilisenin içinde 1699 yılında el işçiliğiyle yapılmış 3 ahşap kapı vardır.

Camiler

- 1 BAB'ES-SUR / BAB'ÜS-SOR (MELİK MAHMUT CAMİİ)
- 2 LATİFİYE (ABDÜLLATİF) CAMİİ
- 3 REYHANIYE CAMİİ
- 4 ŞEYH ÇABUK CAMİİ
- 5 HAMİDİYE (ŞEYH ZEBUNİ) CAMİİ
- 6 ZEYNEL ABİDİN CAMİİ
- 7 KIZILTEPE ULU (DUNAYSIR) CAMİİ

Türbeler ve Zaviyeler

- 8 HAMZA-İ KEBİR ZAVİYESİ
- 9 CİHANGİR BEY ZAVİYESİ
- 10 SULTAN ŞEYHMUS TÜRBESİ

Medreseler

- 11 SİTTİ RADVİYE (HATUNİYE) MEDRESESİ
- 12 ŞEHİDİYE MEDRESE VE CAMİİ
- 13 KASİMİYE (SULTAN KASIM) MEDRESESİ

Kilise ve Manastırlar

- 14 MERYEMANA KİLİSESİ VE PATRIKHANE
- 15 MOR BEHNAME KIRKLAR (KIRK ŞEHİT) KİLİSESİ
- 16 MOR BEHİRMİZ KİLİSESİ
- 17 SURP KEVORK (KIZIL KİLİSE)
- 18 MERYEM ANA KİLİSESİ (HAH- ANITLI)
- 19 MOR YAKUP MANASTIRI
- 20 MOR EVGİN MANASTIRI
- 21 MOR MİHAEL KİLİSESİ

Kaleler

- 22 MARDİN KALESİ
- 23 KIZ KALESİ (KAL'AT UL MARA)
- 24 RABBAT KALESİ
- 25 MADİS-MARİN KALESİ
- 26 RAHABDİUM-HAFEMTEY KALESİ
- 27 AZNAVUR KALESİ
- 28 DEMETİNAN KALESİ

Çarşılar

- 29 KAYSERİYE ÇARŞISI (BEDESTEN)
- 30 REVAKLI ÇARŞI (TELLALAR ÇARŞISI)

Arkeolojik

Yerleşmeler

- 31 GİRNAVAV HÖYÜĞÜ
- 32 DARA HARABELERİ VE KALESİ

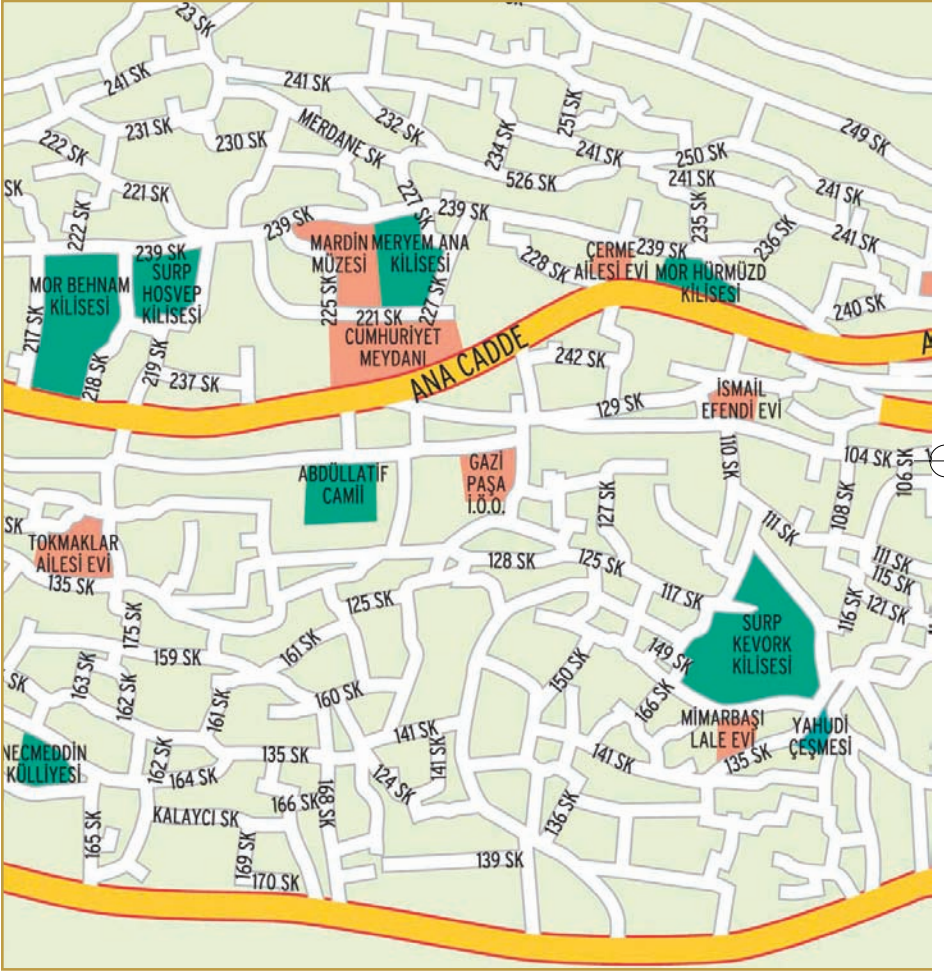
Midyat

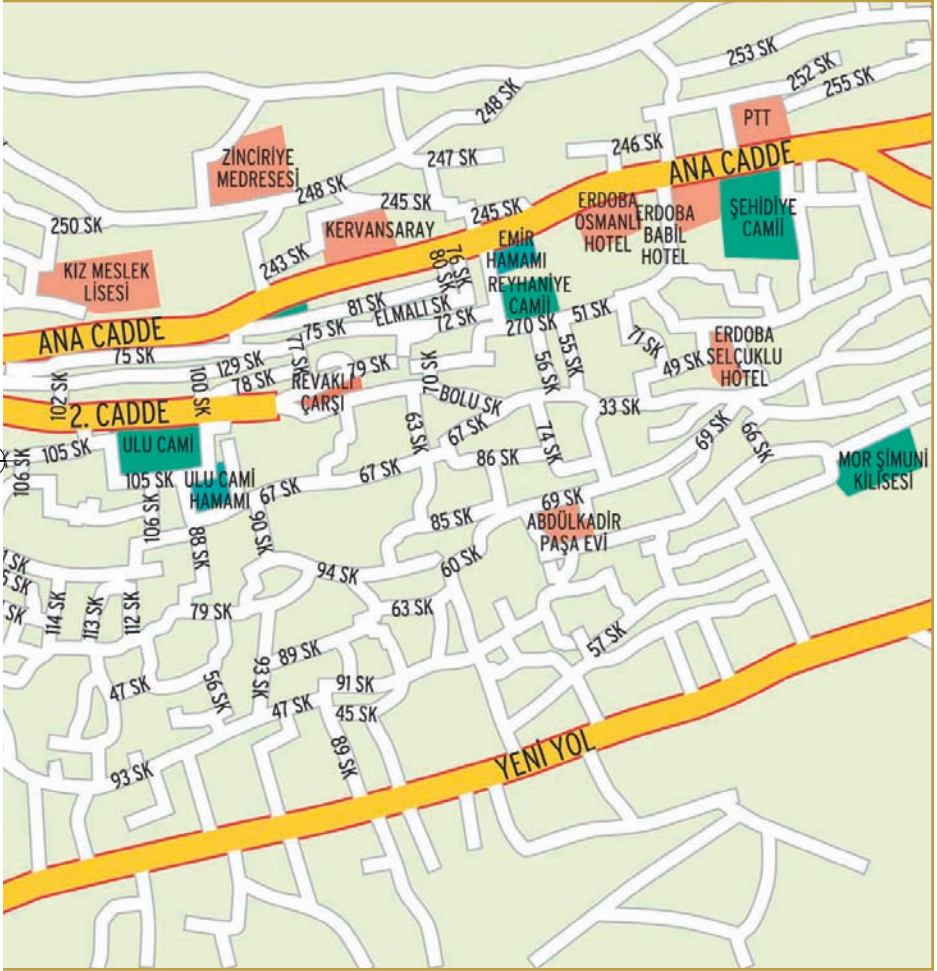
- 1 DEYR-UL UMUR (MOR GABRİEL) MANASTIRI
- 2 İZOZOEL KİLİSESİ
- 3 MOR STEFANOS KİLİSESİ
- 4 HAYTAM KALESİ (TURABDİN-DİMİTRİYUS)

Savur

- 1 SAVUR KALESİ
- 2 HACI ABDULLAH BEY KONAĞI

Melik Mahmut
Camii

1 BAB'ES-SUR / BAB'ÜS-SOR (MELİK MAHMUT CAMİİ)

Savurkapı mahallesi

Mardin Kalesi'nden Savur Kapısı'na giden yol üzerinde küçük bir meydandır. Kitabelerine dayanarak 14. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlendirilmiştir. Taş işlemeli ana girişi meydana bakmaktadır. Caminin ana mekânı, ortada kubbeli, iki yanı beşik tonozlarla örtülü bölümlerden oluşur. Avluda kare planlı bir türbe bulunmaktadır. Melik Mahmud'a ait olan türbede gerçekte gömü yapılmadığı, sembolik mezar ya da makam olduğu düşünülür.

2 LATİFİYE (ABDÜLLATİF) CAMİİ

Latifiye mahallesi, Cumhuriyet

Alanı'nın güneyi

Taçkapı kitabesinde yazanlara göre, Artuklular Dönemi'nde (1371) Abdülatif tarafından yaptırılmıştır. Mekânı enine gelişme gösteren, avlulu büyük camilerden biridir. Mardin yapıları içinde en iyi korunmuş taçkapı bezemeleriyle dikkat çeker. Hülagü ya da Timur saldırıları sırasında yıkıldığı belirtilen minarenin yerine, 1845 yılında Musul Valisi Gürcü Mehmet Paşa tarafından bugünkü minare yaptırılmıştır.

3 REYHANIYE CAMİİ

Hasan Ammer mahallesi

15. yüzyılda inşa edilen cami, 18 ve 19. yüzyıllarda esaslı onarımlar görmüştür. Mardin camilerinin en büyüklerinden biri olan yapı iki katlıdır. Dikdörtgen bir ana mekân, yazlık mihrap, selsebilli eyvan, ek bir oda, minare ve çapraz tonozlu giriş kısmı ile bunun altındaki beş dükkandan oluşur.

4 ŞEYH ÇABUK CAMİİ

Çabuk mahallesi

Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. 1170 tarihinde Mor Yusuf Kilisesi'nden camiye dönüştürüldüğü rivayet edilir. Bazı araştırmacılar ise 14. yüzyılda yapılmış olabileceğini öne sürmüştür. Caminin yanında Şeyh Çabuk'a ait türbe bulunmaktadır.

5 HAMİDİYE (ŞEYH ZEBUNİ) CAMİİ

Savurkapı'ya giden yol üzerinde

En erken 15. yüzyıla tarihlenebilmiştir. Yapıda zaviye işlevini karşılayabilecek mekânlar da mevcuttur. 1882/83 yıllarında Şeyh Hamit Efendi tarafından onarıldığı belirtilen bir kitabesi vardır.

6 ZEYNEL ABİDİN CAMİİ

Nusaybin ilçesi, Yıldırım Mahallesi

Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Artuklular Dönemi'nde yapıldığı tahmin edilir. Kare planlı tek katlı bir yapıdır. Üst örtüsü düz damdır. Düzgün olmayan kesme taştan yapılmıştır. Hz. Muhammed'in torunlarından olan Zeynel Abidin'in adıyla anılan camide kendisinin ve kız kardeşi Zeynep'in türbeleri vardır. Nusaybin'in en önemli camisi olarak nitelendirilir.

Kızıltepe Ulu Camii

7 KIZILTEPE ULU CAMİİ

Kızıltepe ilçesinde

Artukoğulları'ndan Yavlak Aslan tarafından (1184-1200) yapımına başlanmış ve kardeşi Artuk Aslan zamanında (1200-1239) tamamlanmıştır. 18. yüzyıl

başında, Artuklu mimarisinin geliştirmiş olduğu ulu cami tipinin en önemli örneğidir. Sağlamlığı ile ünlüdür. Bölgedeki taş işçiliği geleneğinin aksine ana mekân tonozlarının tuğla ile örtülü olması dikkati çekicidir. Caminin iç kısmı, mihrabı ve duvarları zarif oyma işleme yazılarıyla süslüdür.

8 HAMZA-İ KEBİR ZAVİYESİ

Meydanbaşı yakınlarında, yolun sağında

Akkoyunlu Kara Yülük Osman'ın oğlu Hamza Bey'e (1435-1444) mal edilen yapı, kitabesine göre 1438'de yaptırılmıştır. Günümüzde sadece türbe kısmı kalmıştır ve mescit olarak kullanılmaktadır. Türbe, dört yana taştan haçvari bir plan gösterir. Mardin Valiliği Özel İdaresi'nce restorasyonu yaptırılarak ziyarete açılmıştır.

9 CİHANGİR BEY ZAVİYESİ

Saraçoğlu mahallesi

Kasimiye Medresesi'nin güney batısındadır. Akkoyunlu Cihangir Bey (1444/1469) tarafından yaptırılmıştır. İki bölümden meydana gelir. Ocaklı girişi, cami mekânlarını sürdüren enine gelişen mekânın bölümü ve buradaki nişleriyle, türbe-zaviye görünümündedir.

10 SULTAN ŞEYHMUS TÜRBESİ

Mazıdağı ilçesi, Yüceköy Köyü

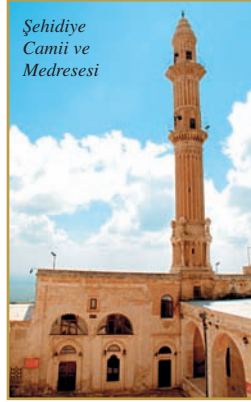
Sultan Şeyhmus isimli bir din büyüğünün türbesi ve bunun etrafında çeşitli hizmet binalarından oluşan bir külliye'dir. Günümüzde Mardin ve çevre illerden gelenler tarafından yoğun olarak ziyaret edilir.

11 SİTTİ RADVİYYE (HATUNİYE) MEDRESESİ

Gül mahallesi

Sitraziye Camii ile aynı tarihte

inşa ettirilmiştir. Neemeddin Alpi'nin karısı, Melik Kutbeddin İlgazi'nin annesi Sıttı Radviyye kurdurmuştur. 12. yüzyıl mimarı özelliklerini taşır. İki katlı, iki eyvanlı, revaklı avlulu bir yapıdır. Cami içinde Hz. Muhammed'e ait olduğu kabul gören ayak izi mevcuttur. Lahitler bu yöredeki Artuklu eserlerinin en önemlileri arasındadır.

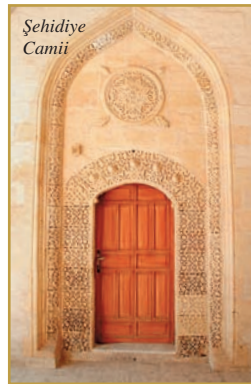

*Şehidiye
Camii ve
Medresesi*

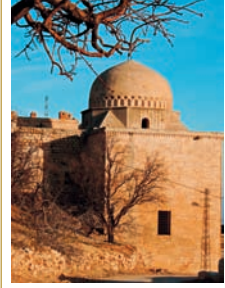
12 ŞEHİDİYE CAMİİ VE MEDRESESİ

Şehidiye mahallesi

Sultan Melik Nasruddin Artuk Aslan tarafından 1214 tarihinde yaptırılmış, kendisi de buraya gömülmüştür. Cami ve medresenin aynı tarihte inşa edildiği söylenir. Güney yönünde iki nefli mescidin yer aldığı revaklı, avlulu ve eyvanlı medrese şemasını vermektedir. Yapının minaresi 1916/17

*Şehidiye
Camii*

13 KASİMİYE (SULTAN KASIM) MEDRESESİ

Saraçoğlu mahallesi

Yapımına Artuklu Dönemi'nin sonlarında, Zinciriye Medresesi'nin yapımından hemen sonra, muhtemelen aynı mimar tarafından başlandığı düşünülmür. Fakat Timur istilası ve Akkoyunlu baskısı gibi karışık bir durumun Mardin siyasetine hakim olmaya başlaması üzerine yarım kalmış, daha sonra Akkoyunlular tarafından tamamlanmış ve bu nedenle Sultan Kasım Padişah (1457-1502) adıyla anılmıştır. Mardin yapılarının en büyüklerinden biridir. Tek bir avlu etrafında düzenlenmiş iki katlı mekânlar ve bağımsız bir mescitten oluşur. Yanında bulunan zaviye-türbe de göz önüne alındığında, yapı grubunun külliye biçimine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

yıllarında yaptırılmıştır. Orijinal yapıdan ayrı bir üslup gösterir. Çeşitli yivler, burmalı süs sütunları ve çifte şerefe atlıkları ile karmaşık bir görünüme sahiptir.

14 MERYEM ANA KİLİSESİ VE PATRİKHANE

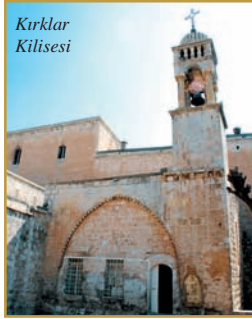
Cumhuriyet Meydanı'nda

1860 yılında Patrik Antuan Semheri tarafından yaptırılmıştır. 21 sütun üzerine oturur. Patriğe ait bölüm ve vaaz kürsüsü son derece süslü olarak işlenmiştir. Kilisenin koro balkonunu akustik yönünden çok iyi bir uygulamadır. Patrikhane bölümü, 1895 yılında Antakya Patriği İgnatios Benham Banni tarafından inşa ettirilmiştir. Günümüzde Mardin Müzesi olarak hizmet vermektedir.

15 MOR BEHNAM KIRKLAR (KIRK ŞEHİT) KİLİSESİ

Şar mahallesi

Kilisenin Şemsilere ait bölümü, yapının 6. yüzyıldan daha önceye

Kırklar Kilisesi

Kırklar Kilisesi'nde ayin

tarihlendiğini gösterir. 569 yılında Mardin Kalesi onarılrken yaptırılan yedi kiliseden biri olduğu düşünülür. Süryani azizlerden Mor Benham ve kız kardeşi Saro adına yapılmıştır. Doğu-batı yönünde, 12 masif sütun üzerine oturtulmuş kemerlerle taşınan tavan bölümü, düzgün kesme taşlarla örtüldür. Süryani Kadim Ortodoks cemaatine aittir. Kırklar Kilisesi bugün Mardin Metropolitlik Kilisesi olarak da hizmet vermektedir.

16 MOR BEHİRMİZ KİLİSESİ

Şar mahallesi

Yapım tarihinin 6. yüzyıla kadar gittiği düşünülür. 1552 yılına kadar Nasturi Metropolitlik Merkezi olarak kullanılmıştır. Bu tarihten itibaren Keldani Katolik cemaatine geçen kilise günümüzde de bu durumunu sürdürür. Kubbesi, dışarıdan sekizgen görünümündedir.

17 SURP KEVORK (KIZIL KİLİSE)

Yenikapı mahallesi

Ermeni Gregoryen Kilisesi olarak kurulmuş bir yapıdır. 1780 tarihinde yapılan onarım sırasında ortaya çıkarılan bir taş üzerinde, 429 yılında yapıldığı yazılıdır. Halk arasında "Hamra" adıyla anılmaktadır.

18 MERYEM ANA KİLİSESİ

Dargeçit İlçesi, Hah (Anıtlı)

Köyü

Köydeki Süryanilerin genel inancına göre, üç mecusinin

gelip Meryem Ana Manastırı'nı kurduğu yerdir. Süryani dilinde Yoldath (Aloho) ismini taşır. 6. yüzyıldan kalmaz. Kubbenin dıştan üst yapısı ve çan kulesi 20. yüzyıl eklemeleridir. Deyr-ül Zafaran'ın büyük kilisesiyle benzerlik gösterir. Başlıkları ve zarif süslemeli silmeleriyle, kilise mimarisini açısından Tur-Abdin'in en güzel yapıları olarak nitelendirilir.

19 MOR YAKUP MANASTIRI

Nusaybin ilçesi, Çelikyurt mahallesi

Yukarı Mezopotamya'daki en eski kiliselerden biridir. Mor Şabo ve 11 öğrencisinin şehit olduğu tarihlerde Mecusi (Ateşe tapan) tapınağı olarak kullanılmıştır. 328 yılında Mor Yakup'un ölümünden sonra tapınağın kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. İçinde türbesi vardır. 19. yüzyıla kadar rahiplerin yaşadığı bir yerdi. Bazilika planındadır. İçinde mimarî elemanlar üzerinde taş işçiliğinin başarılı örnekleri görülmektedir.

20 MOR EVGİN MANASTIRI

Nusaybin ilçesi, Girmelli

Bucağı'nın 7 km. kuzeyi

Yapılış tarihi belli olmayan manastır halk arasında "Deyr-Marog" adıyla anılır. Çevrenin en eski tapınaklarından. Manastıra adını veren Aziz Eugenius'un Mısır'ın Kızıldeniz kıyısında inci dalgıçlığı olduğu, 340 yılı civarında buraya gelip manastırı kurduğu rivayet edilir. Nasturi ve daha sonra Keldani cemaatine hizmet etmiştir. Tur-Abdin'in yamacında, ovoidan 500 metre yükseklikteki mağara ve yapıardan oluşur.

21 MOR MİHAİL KİLİSESİ

Mardin Merkez, Emineddin

Mahallesi'nin güneyinde, sur dışında

Süryani Ortodoks cemaatine aittir. Süryani kaynakları kilisenin tarihini en erken 5. yüzyılın sonlarına götürmektedir. Çan kulesinin üzerinde

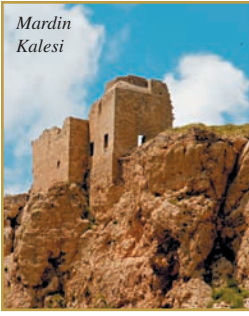
yükseldiği burç 10. yüzyıla, manastırdaki tonozlu mezar odasındaki mezarlar 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Bodrum kısmının milattan önce tarihlerde inşa edilmiş olduğu belirtilen kilisenin 495 yılında yapılmış olduğu düşünülmektedir.

güney kesimindeki bir kule sağlam halde ayakta kalmıştır. İç kesimde önceden mesken olarak kullanılan yapılar ile cami, türbe, konak ve sarnıçlar bulunmaktadır. Askeri bölge olduğundan ziyarete kapalıdır.

tarzından bir Bizans eseri olduğu ve birçok kez onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Yüksek bir kayalık üzerine inşa edilen kalenin çevre genişliği 1500 metredir. 12 burcu ve gözetleme kulesi vardır. Güneye açılan kapısı ikinci bir demir bir kapı ile korunuyordu. Kalenin doğusunda Merdis Kralı'nın şatosu yer alır. Şatonun altında kayalara oyulmuş bir mahzen, bunun yanında da bir sarnıç bulunmaktadır.

Mardin Kalesi

Mardin Kalesi

22 MARDİN KALESİ

Yapım tarihi ile ilgili çeşitli yorumlar vardır. Bazı araştırmacılar, 975-976 yıllarında Hamdaniler'den Hamdan Bin Al-Hasan Nasır Al-Debla Bin Abdullah bin Hamdan tarafından yaptırıldığını öne sürer. Bazı kaynaklarda Bizans döneminde onarım gördüğü, bu nedenle daha eski bir tarihe ait olması gerektiği yazılıdır. Kimilerinde de İslami Dönem'den öncesine ait olamayacağı söylenir. Şehrin kurulu olduğu kayalık tepenin üst kısmında inşa edilmiştir. Sur ve burçlarının önemli bir kısmı anakayayı oyarak yapılmıştır. Bu haliyle doğal bir oluşum izlenimi verir. Tarih boyunca ele geçirilemez olarak ün yapmıştır. Eğimin fazla olduğu yerlerde ise surlar eklenmiştir. Günümüzde sadece bazı kesimlerinde temellerine rastlanır. Kalenin

23 KIZ KALESİ (KAL'AT ÜL MARA)

Mardin'in 5 km. doğusu

Yay biçiminde olan kalenin, Mardin'in korunmasında önemli bir rolü olduğu bilinir. Kalede, kral kızıma ait olduğu düşünülen taştan yapılmış bir taht, su sarnıçları, kuyular, mağaralar ve mimari kalıntılar vardır.

24 RABBAT KALESİ

Derik ilçesinin 15 km.

batısında, Hisaraltı Köyü

Tarihi çok eskidir. Artuklu döneminde onarımdan geçmiş ve çeşitli eklemelerle genişletilmiştir. 15 burcu ve 4 gözetleme kulesi vardır. Burçların yüksekliği 15 metredir. Kalenin doğuda ve batıda iki kapısı bulunmaktadır. Yeraltında yapılan barınaklar üzeri toprak yığılıdır ve burada saray kalıntıları bulunduğu düşünülmür.

25 MERDİS-MARİN KALESİ

Nusaybin ilçesinin 15 km.

kuzeydoğusu

Kalenin kimler tarafından yaptırıldığına ilişkin bir kayıt olmamasına rağmen, yapım

26 RAHABDİUM-HAFEMTAY KALESİ

Nusaybin ilçesinin 20 km. kuzeydoğusu

Suriye sınırına yakın bir tepe üzerinde Romalılar tarafından yapılmıştır. Tepenin doğusunda bulunan vadiden Nusaybin-Midyat kervan yolu geçmekteydi. Suriye'den gelecek tehlikelere karşı Romalılar'ın ileri karakol görevini üstlenen Hafemtay Kalesi, uzun süre Araplarla, Romalılar arasında çekişme konusu olmuştur. Güneyden kuzeye doğru uzanan kalenin 14 burcu ve iki gözetleme kulesi vardır. Uzunluğu 1500 metreyi bulan surların yüksekliği 10 metre, burçlar ve gözetleme kulelerinin yüksekliği ise 20 metre kadardır. Giriş güneyde ve tek noktadan yapılır. Kale meydanında su sarnıçları, erzak ambarları, mimari kalıntılar ve yeraltı mahzenleri görülmektedir.

27 AZNAVUR KALESİ

Nusaybin ilçesinin 14 km.

kuzeydoğusu

Geniş bir vadinin üzerindeki iki tepenin zirvesinde kurulmuştur. 970 yılında Hamdan bin al Hasan, Hasır al-Devle bin Abdullah bin Hamdan tarafından yapılmıştır. Uzunluğu doğudan batıya 400 metredir, genişliği 30-60 metre arasında değişir. 14 burç ve iki gözetleme kulesi vardır. Kalenin güney cephesinde olan tek kapısı, kale meydanına açılmaktadır. Güneyde Suriye Ovası'na hakim konumdaki kulesi hâlâ ayaktaadır.

MİDYAT

Mardin'in doğusunda yer alan Midyat ilçesi Tur-Abdin adıyla da bilinen Mardin Eşiği bölgesinin merkezi konumundadır. 11. yüzyılda Artukoğulları'nın genişlemesiyle birlikte Mardin, Hasankeyf ve Musul eyaletleri arasında kalan konumu sayesinde irtibat vazifesi gören bir bölge olmuş ve en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Midyat ve çevresinde tarihin çeşitli dönemlerine tanıklık etmiş yapılar ve yerleşim yerleri bulunmaktadır. Midyat Konuk Evi, Deyr-ul Umur (Mor Gabriel) Manastırı, Estel Halkevi Hanı, Ulu (Cevat Paşa) Cami, Mor

Şmuni Kilisesi, Mor Barsvmo Kilisesi, Beyaz Su, Mor Aksnoya Kilisesi, Mor Şarbel Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, Protestan Kilisesi, Mor Abraham Manastırı ve Hah Katedrali bunlardan bazılarıdır.

1 DEYR-UL UMUR (MOR GABRIEL) MANASTIRI

Midyat'ın 18 kilometre doğusunda

Süryani Kadim Cemaati'ne ait olan manastır, Hıristiyan dünyasının günümüzde de kullanılan en eski manastırlarından biridir. Yüksekçe bir tepede üzerindeki manastır, 397 yılında Bizans İmparatoru Anastasios'un gönderdiği bağışlarla inşa edilmiş ve değişik tarihlerde

Deyr-ul Umur Manastırı

eklentiler yapılmıştır. Ana kilisenin apsis bölümünün zemin ve tavanındaki mozaikler, doğu bölgelerindeki Bizans sanatının günümüze ulaşabilen en görkemli örneğidir. Theodora Kubbesi olarak anılan kısım, manastırı ziyaret eden I. Justinianus'un eşi Theodora'nın katkı ve bağışlarıyla, sekizgen biçiminde yapılmıştır. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen kubbenin vaftizhane için yapıldığı düşünülür. Komplekste ana kilisenin yanı sıra Kutsal Bakire'ye, Kırk Şehitler'e ve manastırın kurucusu Mar Simeon'a adanmış üç kilise daha vardır. Mar Simeon kilisesinde Mısırlı Keşişlerin Mezarı olarak bilinen sekizgen bir anıt mezar ve üç mezar odası bulunmaktadır. 1997 yılında restore edilip özgün yapısına kavuşmuştur.

2 İZOZOEL KİLİSESİ

Altıntaş Köyü'nün kuzeyinde, tepe üstünde

Kilisenin görkemli konumunu vurgulayan çan kulesi Midyat'taki taş işçiliği ve işlemeciliğinin en güzel örneklerinden birisidir. Bir rivayete göre, Mor Gabriel Manastırı'nın mimarı Şufnay'ın oğulları, mimar Theodosius ve Theodore tarafından 6. yüzyıl başlarında inşaa edilmiştir. Bölgenin parlak dönemlerini yaşadığı 8. yüzyılda yapıldığı da ileri sürülmektedir.

Mor Stefanos Kilisesi

Midyatlı hanımlar bir sokak sohbetinde

3 MOR STEFANOS KİLİSESİ

Güngören köyü

Ana kilisenin güneyinde, doğusu mihrap tarafından kapatılan, yazlık kilise niteliğindeki iç avlu uzanır. Kuzeyinde, yüksek tonozlarla ona bağlanan ve vaftizhane olarak kullanılan Vaftizci Mor Yuhanon Kilisesi vardır. Kilisenin içi klasik anlamda zariftir. Doğu-batı yönünde yerleştirilmiş uzun orta nefiyle bölgesinin en güzel köy kiliselerinden biri olarak nitelendirilir.

4 HAYTAM KALESİ (TURABDİN-DİMİTRİYUS)

Midyat Konukevi

Günyurdu ve Dibek köyleri arasında, Bagok (İzlo) Dağı'nın doğusunda

351 yılında Roma İmparatoru Büyük Konstantin'in oğlu Kustus tarafından yaptırılmıştır. Bölgedeki siyasi karışıklıklar sırasında birçok defa el değiştirmiştir. Deyr-ul Umur Manastırı'na yakın konumdadır.

28 DERMETİNAN KALESİ

Mazıdağı ilçesinin 20 km.

batısında

Mardin-Diyarbakır arasındaki Karacadağ yolunu kontrol etmek amacıyla yapılmıştır. Yaklaşık 150 metre yüksekliğinde bir tepenin üzerindedir. Bizans mimarî özellikleri gösterir ama yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kalenin tek giriş kapısı kuzeye açılmaktadır. 8 adet burç ve gözetleme kulesi vardır. Duvarlarındaki kabartmalar dikkati çekicidir.

29 KAYSERİYE ÇARŞISI

Ulu Camii'nin kuzeyinde

Çarşılar içinde bulunan bedesten, 15. yüzyıla, Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Kasım dönemine tarihlendirilir. Osmanlı bedestenlerine benzer bir plan düzeni gösterir. Dört tane giriş kapısı vardır. Zamanla büyük bir bölümü yıkılan yapı restore edilerek kullanılır hale getirilmiştir.

Revaklı Çarşı

30 REVAKLI ÇARŞI (TELLALLAR ÇARŞISI)

Reyhaniye Camii'nin güneybatısı

17. yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. Ortada bir yolun iki kenarında revaklar ve revakların arkasında birer sıra derin dükkanlardan meydana gelen düzene sahiptir.

31 GİRNAVAZ HÖYÜĞÜ

Nusaybin'in 4 km. kuzeyinde,

Çağçağ Deresi'nin doğusu

Yaklaşık 300 metre çapında ve 24 metre yüksekliğinde bir

höyüktür. Kazı çalışmaları sonucunda, M.Ö. 4000'den M.Ö. 7. yüzyıla kadar sürekli bir yerleşim yeri olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Uruk kültürü, Hurri-Mitanni Krallığı ve Asur kültürünün izlerini barındırır. Höyük üzerinde İslami dönemlere ait büyük bir mezarlık bulunmaktadır.

32 DARA KALESİ VE HARABELERİ

Mardin'in 30 km.

güneydoğusunda, Oğuz Köyü

İmparator Anastasios'un girişimi ile 506 yılında, askeri amaçlı bir garnizon şehri olarak kurulmuştur. Bizans'ın doğu sınırını Sasaniler'e karşı korumak amacıyla, Fırat boylarındaki savunma zincirinin önemli bir halkası olarak yapılmıştır. Şehir aynı Samosata ve Zeugma gibi askeri amacın yanı sıra sivil yerleşim yeri olarak da planlanmıştır. Güçlü şehir surları, akarsuyun giriş-çıkışının düzenlenmesi, köprüler, sel barajı, kilise, vaftizhane, kaya mezarları, taş ocakları ve mağara evleri ile kent yaşantısının temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Erken Ortaçağ'dan sonra önemini yitirdiği anlaşılır.

Dara harabelerinde bir kemerden ayrıntı (üstte). Taş süslemenin kenarındaki insan kemiği kabartmaları (alta).

SAVUR

Mardin'in ilçelerinden Savur, tipik evleri ve tarihi yapılarıyla bölgenin önemli merkezlerindedir. Aynı Mardin gibi bir tepenin üzerine kurulmuş olan Savur, ayrıntılı taş işlemeli mimarisiyle dikkat çekicidir. İlçe karşılıklı iki tepenin çevresinde, topoğrafyaya göre şekillenmiştir.

1 SAVUR KALESİ (SAURAS)

Savur

Kale, Savur ilçesinin sırtını dayadığı yüksek tepenin üst düzlüğüne tek beden halinde kurulmuştur. Romalılar tarafından inşa edildiği bilinir. Romalılar ve Araplar arasında sürekli el değiştirmiş ve uzun zaman merkezi bir kale olarak kalmıştır.

2 HACI ABDULLAH BEY KONAĞI

Bölgedeki göçer aşiretler yerleşik düzene geçtiklerinde ilk olarak kalenin hemen altına konaklar yaptırmışlardır. Zamanla ailelerin gücü ölçüsünde inşa edilen bu ev ve konakların sayısı da artmıştır. Bu yapılardan bugün otele dönüştürülmüş olan Hacı Abdullah Bey Konağı, yöre evlerinin iç mekân kullanımı konusunda bilgi verecek şekilde korunmuştur.

Savur'un genel görünümü (en üstte). Hacı Abdullah Bey Konağı'nın içi.

MARDİN KÜLTÜRÜ

Mardin, taşıdığı zengin kültürel miras nedeniyle dünyaca korunmaya değer kentlerden biridir. Binlerce yıldır sayısız uygarlığın yaşadığı yörede el sanatları da gelişmiştir. Çömlekçilik, demircilik, bakırcılık, gümüşçülük (telkari), oyalık, dericilik, kilimcilik, halıçılık, semercilik, taş oymacılığı belli başlı el sanatları ve zanaatlarıdır.

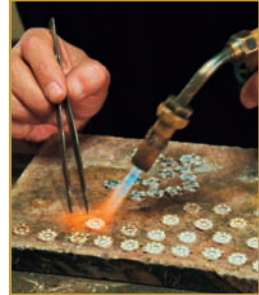
SEMERÇİLİK

Mardin'in tarihi sokakları dar olduğu için taşımacılıkta katır ve eşek kullanılır. Bu yüzden semercilik ekonomik önem taşıyan bir el sanatıdır. Semerin dolgu maddesine "çil" adı verilir. Semer yapımında ayrıca keçe ve çul gibi malzemeler de kullanılır. Keçe ve çullar dolgu malzemesi üzerine kat kat geçirilir. Böylece yumuşak bir doku kazanan semer hayvanın sırtını acıtmayacak hale gelir.

TELKÂRİ

Telkâri, tel haline getirilmiş olan gümüş ve altından yapılan zıynet eşyasına verilen addır. Mardin'in Mıdyat bölgesinde yaşayan Süryaniler tarafından hayata geçirilip yaşatılmış bir el sanatıdır. Ağırıklı olarak gümüşün ve altının oya gibi işlenmesiyle elde edilen geleneksel telkâri sanatıyla, kolye, küpe, kemer işleme, gerdanlık ve yüzük gibi süs ve takı eşyaları yapılır. Telkârilik 1980'li yıllarda ustaların göç emesi ve yörenin yaşam koşullarından dolayı gerilemiştir; ancak daha sonra ekonomide ve turizmde yaşanan gelişmelerle birlikte yeniden canlılık kazanmıştır.

Geleneksel el sanatı bakır işlemeciği Mardin merkezindeki özel çarşılarında yüzyıllardan beri varlığını sürdürmektedir.

MÜZİK

Mardin müziği çevresindeki Şanlıurfa, Kerkük, Elazığ ve Diyarbakır kentlerinin müziği ile benzerlik gösterir. Toplu çalma ve söyleme geleneği, çok yaygın olmamakla birlikte Mardin'de de görülür. Kadınlar arasında yapılan müzikli toplantılara "Sabahiye", erkekler arasında yapılanlara ise "Sıra Gezmesi" denir. Kullanılan müzik aletleri, keman, kanun, cümbüş, ud, tef ve darbuka gibi klasik sazlardır. Bağlama, rebap, kemanca ve kaval yörenin diğer çalgı aletleridir.

HALK OYUNLARI

Mardin halk oyunlarında geçmiş toplulukların ve uygarlıkların özellikleri kendini gösterir. Oyunlar genelde türküler eşliğinde oynanır. Mardin halk oyunlarına davul-zurna, klarnet,

tulum, tef, tepsi, kaval, dilsiz kaval, erbana, bağlama gibi kimi yöresel olan çalgılar eşlik eder.

Berivan

Süt sağmayı anlatır.

Cirane

Komşu aşkını anlatır, ağır bar havasıdır.

Keçikanı

Bir genç kız oyunudur. Sevgi, dostluk ve birlikteliğe dairdir.

Mamur

Sevgiliye yakılan ağıtı anlatır.

Bişaro

Bağ bozumunu anlatan oyundur. Erkek ve kadın karışık, bazen de ayrı oynanır.

Cenbil Ağa

Üzüntüyü ağıt şeklinde sergileyen bir oyundur.

Bablekan

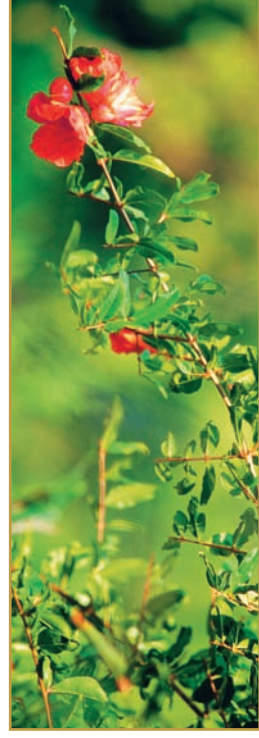
Kuyudan su çekmeyi anlatır.

MARDİN MUTFAĞI

Mardin yemekleri yörede yetişen bitkilerin, iklim şartlarının ve yaşam koşullarının uyumunu yansıtır. Güney ve Doğu Anadolu'nun bol baharatlı ve yağlı yemek çeşitleri Mardin'de de görülür. Sebzenin beslenmedeki yeri oldukça sınırlıdır. Çiğ köfte ve pilav en çok tercih edilen yemek türlerinin başında gelir. Bu durum Mardin mutfağında bulgurun ön plana çıkmasına yol açmıştır. Mardin mutfağında damak zevki kadar yemeklerin görünümüne de önem verilir. Mardin ve çevresinde şifalı olduğu bilinen mahlep, ıksut, yaban salatalık, mazı, meyan kökü, gözdaşı, ıbzor, çemen, oğulotu, ebegümece ve gıbzara gibi bitkiler de yetişir. Bu bitkiler yemeklerde ve tatlılarda sıklıkla kullanılır.

*Yassı biçimli
içli köfteler ve
bulgur pilavı*

KÖFTELER

Mardin çiğ köftesi, içli köfte, mercimekli köfte, cevizli içli köfte, aya köfte, güneş köftesi

KEBAPLAR

Soğan kebabı, patates kebabı

DOLMALAR-

SARMALAR

Rami dolması, patlıcan dolması, biber dolması, işkembe dolması, kaburga dolması, kabak dolması, ebegümece sarması, asma yaprağı sarması, dut yaprağı sarması, lahanana sarması

ET YEMEKLERİ

Kibbe, firkiye, güveç, havuç türülsü, ekşi erik yahnisi

PİLAVLAR

Ciğer pilavı, nohutlu bulgur pilavı, şehriyeli bulgur pilavı, mercimekli pilav, çoban pilavı

Narli salata (üstte) ve içli pilav

ÇORBALAR

Lebeniye, un çorbası, mercimek çorbası, kelle paça, nohut çorbası, dövme çorbası, domates çorbası, kışkek, soğanlı yoğurt çorbası

BAHARATLAR

Mardin yemeklerinde lezzeti artırmak için tarçın, kişniş, mahlep, zencefil, yenibahar, sumak, pul biber gibi baharatlar da kullanılır.

TATLILAR

Sütlüç, peynir helvası, havuç tatlısı, tarçınlı tatlı, un helvası, ceviz tatlısı, cevizli helva, mahlep kurabiyesi.

Dolma çeşitleri (en üstte). Mardin'de de yabancı olarak yetişen bitüm ağacı aşılanarak Antep fıstığına dönüştürülmektedir. Kavrularak kahvesi yapılan bitüm meyvesi (sağda) Kirazın anacı olan mahlep ağacının meyvesi ilaç sanayiiinde kullanılabildiği gibi aşılanarak kiraz ağacına da dönüştürülmektedir (en sağda).

MARDİN LEBLEBİSİ VE BADEM ŞEKERİ

Mardin'de leblebiciliğin ayrı bir önemi vardır. Tatlı ve tuzsuz nohutlar çeşitli baharatlarla da tatlandırılıp beş defa kavrularak Mardin'e özgü olan leblebi haline getirilir. Kış aylarında helva ve şeker üretimi yapılır. Şekerler tarçınlı, bademli, cevizli, susamlı olarak üretilir. Mardin'de şekerli leblebi, Mardin badem şekeri ve anasonlu şeker üretilir.

